

## Δήμος Ευπαλίου

### Επιμέλεια: Κυτέας Ανδρέας, Παπαδόπουλος Γιάννης.

Ταξιδεύοντας από την πόλη της Ναυπάκτου προς τα ανατολικά, στα 4 χιλ. συναντάμε τον ποταμό Μόρνο. Περνώντας από την παλιά πεντακάμαρη γέφυρα του 1939, μπαίνουμε στην περιοχή του Δήμου Ευπαλίου, της επαρχίας Δωρίδας, του νομού Φωκίδας. Διασχίζοντας την κοιλάδα του παραπόταμου Μαντήλω, θα περάσουμε στις παρυφές των χωριών Καστρακίου και Ευπαλίου και θα δούμε από μακριά τα χωριά Μαγούλα, Κλίμα και Κάμπο,. Αρχίζοντας την άνοδο θα απολαύσουμε την υπέροχη θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο, την γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου και την πεδιάδα του Μόρνου. Μετά την Φιλοθέη στην κάθοδο, αλλά και στην πορεία προς την Ποτιδάνεια, θα δούμε απέναντι μέσα στο πυκνό δάσος το μοναστήρι της Βαρνάκοβας , χωριά της ορεινής Ναυπακτίας και Δωρίδας . Στο βάθος η λίμνη του Μόρνου και από πάνω της οι τροφοδότες της, τα Βαρδούσια αριστερά και η Γκιώνα δεξιά. Στη συνέχεια θα συναντήσουμε κατά σειρά τα χωριά Τείχιο, Παλαιοξάρι και Ποτιδάνεια.

Η περιοχή του δήμου Ευπαλίου συνιστούσε ανέκαθεν γεωγραφική και διοικητική ενότητα, εξαρτώμενη -ανάλογα με την εποχή- από τη γειτονική Ναύπακτο ή το Λιδωρίκι.

Οι Οζόλες Εσπέριοι Λοκροί στους αρχαίους χρόνους κατείχαν τα παράλια του ενώ οι Αποδοτοί Αιτωλοί τα ημιορεινά και τα ορεινά του μέρη. Ο Οινεώνας (σημερινός οικισμός Μαγούλα) και το Ευάλιο στα κάτω μέρη ήταν σημαντικοί οικισμοί των αρχαίων χρόνων ενώ το Τείχιο, το Κροκύλειο, το Αιγίτιο και η Ποτιδανία, οι κυριότερες κόμεις – πόλεις των Αποδοτών. Η διαδρομή Ναύπακτος – Ευάλιο – Ποτιδανία – Τείχιο – Αιγίτιο και η εκστρατεία των Αθηναίων κατά των Αποδοτών, περιγράφονται από το Θουκυδίδη στον πελοποννησιακό πόλεμο.

Κατά την χρονική περίοδο μεταξύ των διαδόχων του Ιουστινιανού και της δυναστείας του Ηρακλείου, ήτοι από το μέσον του βου αιώνα μέχρι και τον 7ο μ.Χ. αιώνα, στην περιοχή εμφανίζεται έντονη δραστηριότητα και κτίζονται μεγαλοπρεπείς για τα δεδομένα της ναοί. Στην αρχή της δεύτερης χιλιετίας κτίστηκε η μονή της Παναγίας της Βαρνάκοβας (1077) η οποία αποτέλεσε το βασικό οικονομικό – πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο της περιοχής έως το τέλος της τουρκοκρατίας.

Στους επαναστατικούς χρόνους η περιοχή λόγω της κλεφταρματολικής παράδοσης και της γεωμορφολογίας αποτέλεσε πεδίο σημαντικών γεγονότων.

Ο σημερινός δήμος Ευπαλίου με το νέο «Καποδίστρια» αποτελείται από 16 χωριά. Το όνομά του προέρχεται το Ευ (καλός) και πάλη δηλ. έβγαζε καλούς παλαιστές ή Ευ (καλός) και πόλιον (δηλαδή μικρή πόλη) γιατί στην αρχαία ιστορία αναφέρεται ως Ευπόλιον.

Σε 12 χλμ ΒΑ από το Ευάλιο βρίσκεται ο Κάμπος. Μαζί με τον Παλιόμυλο αποτελούσαν την τέως Κοινότητα Κάμπου. Ανάμεσα στον Κάμπο και Παλιόμυλο, πάνω σε ένα λόφο, σε ένα πλάτωμα, είναι κτισμένο το ξωκλήσι του Αγίου Νικολάου. Εκεί ήταν η αρχαία Ποτιδανία. Στον περιβάλλοντα χώρο της εκκλησίας υπάρχουν εμφανή τα απομεινάρια αρχαίου δημοσίου κτηρίου. Στην νότια πλαγιά εκτείνεται η περιοχή "μνήματα". Την ονομασία της οφείλει στο γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί τάφοι. Σε ανασκαφές που έγιναν από την Ι' Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων Δελφών αποκαλύφθηκαν επιβλητικοί Μακεδονικοί Τάφοι του 3ου και 4ου π.χ. αιώνα. Τα διάφορα ευρήματα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών. Τα ευρήματα (κεραμικά, αγωγοί μεταφοράς νερού κλπ) και η επιβλητικότητα των Μακεδονικών Τάφων μαρτυρούν την ύπαρξη ακμάζουσας πόλης.

Η πεδιάδα του Μόρνου πήρε το όνομά της από τον ποταμό Μόρνο που την διασχίζει και από τις προσχώσεις του οποίου σχηματίστηκε, εις το δέλτα του οποίου ευρίσκετο η πόλη Καλάμεσος όπως αναφέρει στο Δ΄ βιβλίο του ο περιηγητής Παυσανίας.

Η παραπάνω πεδιάδα προ χιλιάδων ετών ήταν θάλασσα του Κορινθιακού κόλπου που έφθανε στις παρυφές των λόφων Ευπαλίου Καστρακίου.

Ανατολικά από την Μανάγουλη και σε απόσταση 3 χλμ στην θέση Γουβός όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης στο 14ο βιβλίο του υπήρχε αρχαία πόλη, οι Ερυθρές, απ αριθμούσα κατά τον Θουκυδίδη δέκα τέσσερες χιλιάδες (14.000) κατοίκους, ήταν δε ο μέγας λιμένας του Κορινθιακού κόλπου.

**Δ.Δ.**

**ΤΕΙΧΙΟΥ**

Το Τείχιο βρίσκεται στην βόρεια πλευρά του Δήμου Ευπαλίου, στην πλαγιά των λόφων της οροσειράς Τρίκορφου. Είναι γενέτειρα του αείμνηστου ποιητή και λογοτέχνη Θύμιου Χριστόπουλου και της διεθνώς καταξιωμένης μουσικοσυνθέτριας Ελένης Καραίνδρου.

**Δ.Δ.**

**ΠΑΛΑΙΟΞΑΡΙΟΥ**

Βρίσκεται στο Β.Α τμήμα του Δήμου Ευπαλίου, στην πλαγιά της οροσειράς Τρίκορφο, δυτικά της οδού που συνδέει την Ναύπακτο με το Λιδωρίκι, της οποίας μεγάλο τμήμα διέρχεται κατά μήκος του ποταμού Μόρνου.

Όσον αφορά το όνομά του, οι περισσότερες ιστορικές πηγές συνηγορούν ότι είναι τουρκικής προελεύσεως και προέρχεται από την λέξη "χησάρ" που σημαίνει κάστρο δηλαδή Παλαιοκάστρο. Επί της εποχής του Αλή Πασά αναφέρεται και ως "Παλιοκουστούριο". Το Παλαιοξάρι προϋπήρχε του Άνω και Κάτω Παλαιοξαρίου (το σημερινό Παλαιοξάρι) στη θέση "Χάνια", ανάμεσα στους δυο οικισμούς στη διαδρομή της παλιάς τουρκικής δημοσιάς, η οποία συνδέει τη Ναύπακτο με το Λιδωρίκι και την Άμφισσα. Περιγραφή της διαδρομής από το Λιδωρίκι ως τη Ναύπακτο και αναφορά στον οικισμό του Παλαιοξαρίου και το ομώνυμο Χάνι σώζεται στην περιήγηση του Άγγλου Martin W. Leake (1815). Το Παλαιοξάρι εκτεθειμένο στις ληστρικές επιδρομές όποιου διάβαινε τη δημοσιά, εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους του, οι οποίοι, πιθανώς στα μέσα στο 16ο αιώνα, δημιούργησαν δυο νέους οικισμούς, το Άνω και Κάτω Παλαιοξάρι. Οι οικισμοί αυτοί στέριωσαν τελικά στις θέσεις, όπου σήμερα βρίσκονται η Ποτιδάνεια και το Παλαιοξάρι.

**Δ.Δ.**

**ΠΟΤΙΔΑΝΕΙΑΣ**

Η μεγαλόπρεπη φύση της κυριαρχεί σε ένα ορεινό σύνολο της Δωρίδας, που κατά τον νότο ακουμπάει στα νερά του Κορινθιακού. Κρεμασμένη ψηλά σε αμφιθεατρικό πανόραμα, τυλίγεται σε ζωνρή και με θαυμαστή εικόνα βλάστηση. Οι κορφές κι οι πλαγιές του ολόδροσου Τρίκορφου πιο πάνω καλύπτονται από ποικιλία φυσικής ομορφιάς, που συγκινεί και προκαλεί τη φυσιολατρική διάθεση. Το 1999, στο αγνάντιο του Αϊ-Γιώργη, στην είσοδο του χωριού, κτίσθηκε το υπαίθριο αμφιθέατρο της Ποτιδάνειας χωρητικότητας 600 θέσεων. Με φόντο τα πεύκα και τις ακακίες και θέα την κοιλάδα του Μόρνου τη Γκιώνα και τα Βαρδούσια, το αμφιθέατρο φιλοξενεί - κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες - πολιτιστικά, αθλητικά και κοινωνικά δρώμενα. Στο χωριό μπορούμε να δούμε και καζάνι που γίνεται το τσίπουρο. Από τη πλατεία του χωριού αρχίζει τη διαδρομή του χαρτογραφημένο μονοπάτι, ένα μέρος του οποίου θα περπατήσουμε. Φθάνοντας στο ύψωμα του Αγίου Κων/νου, θαυμάζοντας τη θέα έως την Πάτρα και το Αίγιο, θα δούμε και τα παραλιακά μέρη της περιοχής. Την μεγάλη αμμουδερή παραλία της Χιλιαδούς, το Παραθάλασσο, το γραφικό Μοναστηράκι (παλιό πέρασμα με καϊκι απέναντι στον Ψαθόπυργο), το Σκάλωμα, τον Μαραθιά -τόπο καταγωγής της συγγραφέως και πτυχιούχου της Φαρμακευτικής Σώτης Τριανταφύλλου- την Παραλία Σεργούλας, το νησάκι Τριζόνια κλπ.